

SAYIN YUNUS ZEYREK İLE AHISKA TÜRKLERİ ÜZERİNE MÜLAKAT

Yunus ZEYREK*

1. Ahıska Türkleri kimlerdir? Kökenleri, geçmişleri hakkında kısaca bilgi verir misiniz? Bu Türk topluluğunun yaşadığı yerler nerelerdir?

Ahıska Türkleri, bugün Türkiye'nin kuzeydoğu sınırı yakınında ve Gürcistan sınırları içinde kalmış Ahıska şehri ve etrafının tarihî halkıdır. Gürcü kaynakları bu bölgenin çok eski bir Türklük bölgesi olduğuna dair çok ciddi haberler vermekte ve milattan önceki asırlarda Makedonyalı İskender ordusunun Kafkasya seferi sırasında bu bölgeye geldiğinde, Çoruh ve Kür ırmakları havzasında yaşayan Kıpçak ve Bun-Türklerin buralarda yaşamakta olduğunu bildirmektedir. Gürcü dil bilgini N. Marr, bizim modern tarihlerimizde geçmeyen Bun-Türk sözünü, “*Otokton=Yerli Türk*” şeklinde izah etmektedir. Yine bizim meşhur edebî abidelerimizden Dede Korkut Kitabı'nda da bugünkü şekliyle Ahıska isminin geçmesi çok önemli bir husustur. Dede Korkut Destanlarında, henüz Müslüman olmuş Oğuzlarla kuzey komşuları olan Hristiyan Kıpçak Türkleri arasında cereyan eden mücadeleler konu edilmektedir. Bilinen tarih çağlarında bu bölgenin Türk ahalisinin Ortodoks Hristiyan olduğu ve 1578 tarihinde gerçekleşen Osmanlı fethinden sonra İslâm dinine girdiği bilinmektedir. Bu tarihten çok önceleri, 1268 yılında İlhanlılar zamanında bölgede Kıpçak Atabekleri Hükûmeti kurulmuş, İlhanlı Devleti'nin zevalinden sonra Safevî Türkmen Devleti nüfuzuna geçmiştir. Ahıska bölgesi, Osmanlı ordusunun *Şark Seferleri* sırasında 1578'de Osmanlı Devleti'ne intikal etmiştir. Bu dönemde Çıldır Eyaleti adıyla Osmanlı birliğinde yer alan bölgenin tarihî merkezi Ahıska şehridir. Bugün Türkiye sınırları içinde yer alan Ardahan ve Artvin'le bu illere bağlı ilçeler bir zamanlar Ahıska'nın sancak ve kazalarıydı. 1828 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Ahıska Çarlık Rusya'sına bırakılmıştır. Bugün Ahıska Türkleri dediğimiz halk, Ardahan, Artvin ve Oltu yörelerindeki vatandaşlarımızla aynı kökten olup aynı mahallî kültürü paylaşmaktadır.

2. Ahıska Türkleri, ne zaman ve hangi sebeplerle Anadolu'ya göç etmişlerdir?

Ahıska Türklerinin bilinen ilk göçü 1828 felâketinden sonra başlamıştır. Söz konusu savaşta yediden yetmişe bütün Ahıskalıların Rus ordusuna karşı kahramanca savaştığı Rus askerî tarih kaynakları tarafından destanî bir üslûpla anlatılmaktadır. Ahıska düştükten sonra Rus ordusu Erzurum ve Bayburt'a kadar ilerlemiştir. 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması'yla Ahıska ve çevresi savaş tazminatı yerine Ruslara bırakılmıştır. O savaşta Doğu Anadolu'da Rus ordusunun yanında eski komşularına ihanet eden Ermeni toplumu bu antlaşmadan sonra sınırın öte tarafına kaçmışlardır. Ahıska şehri ve Ahılkelek ilçesinde nüfus

* 1956 yılında Ardahan'ın Posof ilçesine bağlı Yolağzı köyünde dünyaya gelmiştir. Atatürk Üniversitesi Eğitim Fakültesinden mezun olduktan sonra Türkçe ve Edebiyat öğretmeni olarak mesleğe başladı. 1988-1994 yıllarında Almanya'nın Münih şehrinde Türk kültür dersleri öğretmenliği yaptı. 1998 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Edebiyatı Dalında Yüksek Lisans öğrenimini tamamladı. 1997 yılından beri Gazi Üniversitesi Türk Dili Bölümünde öğretim görevlisidir. Zeyrek'in 2004 yılında Ankara'da çıkarmaya başladığı “Bizim Ahıska” dergisi yayın hayatına devam etmektedir. Çalışma alanları; Halk edebiyatı, Dede Korkut Kitabı, Ermeni meselesi, Osmanlı tarihinin muhtelif dönemleri, Ahıska ve Acaristan gibi konular olan yazarın bu konularda bugüne kadar yayınlanmış 22 kitabı ve birçok tebliğ ve makalesi bulunmaktadır. 21 Mart 2014 tarihinde 2013 yılında Eskişehir'de düzenlenen “Türk Dünyası Kültür Başkenti Programında” kendisine “Türk Dünyası Bilim Kültür ve Sanat Ödülü” verilmiştir.

yapısı Türk nüfusun aleyhine değişmiştir. Bu yıllarda başlayan ve bilhassa 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Anadolu'ya doğru göçler devam etmiştir. Çarlık yıkıldıktan sonra komünizm döneminde sıkı rejim dolayısıyla göçler azalmış olsa da Stalin devrinde yani 1930'lu yıllarda da düzensiz kaçışlarla hayli bir göç hadisesi yaşanmıştır. Bu göç yolculuğu Kars, Ardahan, Ağrı, Erzurum, Muş, Afyon, Hatay, Bursa, Çorum ve Bursa gibi illerde noktalanmıştır. Bugün de buralarda eski Ahıska muhaciri bir nüfus yaşamaktadır. Bu göçlerle bölgede Türklük eski gücünü kaybetmiş olsa da bilhassa Ahıska, Aspinza ve Adigön kazalarının kır/köy kesiminde Türk nüfus yoğunluğu 1944 sürgününe kadar devam etmiştir.

3. Ahıska Türkleri bir de sürgün dediğimiz mecburî göçü yaşamışlar, yurtlarından çıkarılmış ve çeşitli acılara maruz kalmışlardır. Bu sürgünle ilgili kısa bilgi verir misiniz?

O zamana kadar Ahıska Türklerini askere almayan Sovyet Rusya, 1939'da İkinci Dünya Harbi başlayınca onları da askere çağırıldı. 17-50 yaş arası bütün erkekler, 40 bin rakamıyla ifade edilen sayıda Ahıskalı Rus-Alman cephesine gönderildi. Geride kalan kadın ve çocukları da demiryolu inşaatında çalıştırarak 1944 Kasım'ının ilk haftası bu hattı tamamladı. O zamanki Sovyet diktatörleri her ikisi de Gürcü olan J. Stalin ve L. Beriya, 220 köy ve kasabada yaşayan Türk nüfusun bölgeden sürülmesine karar verdiler. 15 Kasım 1944 sabahından itibaren hayvan vagonlarıyla başlayan tahliye işi 18 Kasım'da tamamlandı. Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a gönderilen halk, ortalama bir ay süren ölüm yolculuğu esnasında soğuk, açlık ve salgın hastalıklardan dolayı binlerce kayıp verdi. 12 sene sıkıyönetim rejimine tabi olarak yaşayan sürgün edilmiş ahalî, 1956'da bu rejimin kaldırılmasıyla kısmen nefes aldı. Sürgün çok gizli tutulmuştu. Hür dünya bilmediği gibi Sovyet medyası da bilmiyordu. Hür dünya bu sürgün faciasını 1968'den itibaren öğrenmeye başladı. Stalin döneminin sürgün halkları onun ölümünden sonra vatanlarına döndükleri hâlde Ahıska Türklerine bu hak verilmemiştir. Bugün de sürgün devam etmektedir.

4. Peki, sizce bu sürgünün sebepleri nelerdir?

O zamanki Sovyet yönetimi, Kırım Tatarları, Volga Almanları, Karaçay ve İnguş gibi bazı toplulukları Almanlarla iş birliği yaptığı gerekçesiyle sürmüştü. Ahıskalılar için böyle bir sebep gösterilmedi. Zaten Ahıska bölgesi Alman cephesinden çok uzaktı. Kaldı ki bu halk hem asker vermiş hem de iâşe bakımından orduya destek olmuştu. Sürgün kararnamesinde bazı sınır kaçakçılığı ve casusluk yapanlar olduğu gibi basit şeylerden söz edilmektedir. Bir de savaşın bölgeye sıçrayacağı ve geçici olarak onları güvenli bölgelere götürmek gibi bir yalan söylenmişti. Hâlbuki 1943 başlarında Stalingrad'da Almanlar geri çevrilmiş ve savaşın sonu görünmüştü. Bizce asıl sebep Kuzeydoğu Anadolu üzerinde hak iddia eden Gürcü ve Ermenileri hoşnut etmek için iyi bir fırsattı. Fakat Kızılordu'nun Ardahan ve Kars'a doğru yürüyüşünde Ahıska'nın yiğit Türk ahalisi karşı koyabilirdi. Öyleyse bir yol temizliği yapılmalıydı. O günlerde Türk Büyükelçisinin Sovyet Dışişleri Bakanlığına çağrılarak bu taleplerin ciddî bir dille tebliğ edildiğini göz önüne alırsak Türkiye'nin NATO'ya giriş macerasının da aynı tarihlere tekabül ettiğini de düşünürsek Ahıska Türklerinin sürgün sebebi açıkça anlaşılır. Kısacası Ahıska Türkleri Türkiye sınırında yaşamının bedelini ağır bir şekilde ödemişlerdir.

5. Fergana olaylarına bakıldığı zaman çıkış sebepleri tam olarak saptanamamıştır. Sizce bu olayların sebepleri nelerdir? Bu olayları bir Türk-Özbek çatışması olarak

mı yoksa dış güçlerin Orta Asya'daki emellerinin bir parçası olarak mı değerlendirmek gerekir?

Her şeyde dış güç aramaktansa önce coğrafyanın tarihî, siyasî ve coğrafi kırılma noktalarını göz önünde bulundurmalıyız. Özbekistan'da 1989 baharında vuku bulan ve Fergana faciası dediğimiz bu hadiseler, tabii ki kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Bunun sebepleri bugüne kadar açıkça tespit ve ifade edilememiştir. Bize göre bu hadiseleri, Sovyetler Birliği'nin muhtelif bölgelerinde başlayan etnik/millî kıyırdanmalardan farklı düşünemeyiz. Rus idaresi, her zamanki gibi küçük toplulukları birbirine kırdırarak koruyucu/kurtarıcı ağabey olarak sahneye çıkmıştır. Diğer taraftan Rusya'da tarım sahasında ihtiyaç duyulan insan gücünü karşılamak için KGB'nin tahrikleriyle hayli kabarık bir nüfusun Özbekistan'dan tahliye ederek Rusya steplerine taşınması, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Bununla ilgili birçok hikâye anlatılmaktadır. Yine bu konuyla ilgili olarak Özbekistan'da yaşanan birçok yolsuzlukların üstünü öreterek dikkatleri başka bir yöne çekmek gibi şeyler de konuşulmaktadır. Bunların herhangi biri veya hepsini göz önüne alsak da açık olan bir şey var ki, o da Orta Asya Türk topluluklarının tarihî hastalığı olan cehalettir. Yani KGB'nin tahrikleri, nerede ne gibi bir zaafı nasıl değerlendireceğini hesaplamış ve başarmıştır. Çünkü Özbekler, yüzden fazla can kaybı ve sayısız hanelerin viran olduğu bu elîm hadiselerden sonra tatmin edici bir açıklama ve gönül alma gibi bir tavır göstermemiştir.

6. Fergana olaylarından sonra Özbekistan'dan çıkarılan Ahıska Türkleri Rusya'nın Krasnodar bölgesine gönderilmişlerdi. Burada ilk etapta sorun yaşayan Türklerden 15 bin kadarı ABD'ye göç etmek durumunda kalmışlardır. Halen Krasnodar bölgesinde yaşayan Türkler var mıdır? Bunların ABD'deki soydaşlarıyla irtibatları ne durumdadır?

Rusya'nın muhtelif bölgelerine götürülen Ahıska Türkleri maalesef diğer Rus vatandaşları gibi yaşama hakkına kavuşamamışlardır. Hatırlayacaksınız, SSCB dağılınca Rusya Federasyonu bir bildiri yayınlamış ve eski SSCB vatandaşlarının bugün Rusya Federasyonu vatandaşları olduklarını ilân etmiştir. Fakat bu ahdine sadık kalmamış, hassas bölgelerden Rusya'ya gelen Ahıska Türklerinin birçoğuna pasaport dahi vermemiş, böylece onları en tabii vatandaşlık haklarından mahrum bırakmıştır. Krasnodar, bu haksız ve adaletsiz uygulamaların adeta sembolü oldu. "Krasnodar Valisi Tıkaçov" ismi bütün Ahıskalılar tarafından bilinmekte ve hayırla anılmamaktadır. İfade ettiğiniz gibi bu bölgede yaşayan Ahıska Türklerinin bir kısmı ABD'ye, bir kısmı Kuzey Kafkasya ülkelerine gitmiş olsa da bütün zorluklara rağmen buralarda yaşayan soydaşlarımız vardır. Tabii ki ABD'ye gidenlerle ilişkileri devam etmekte, karşılıklı ziyaretler olmaktadır.

7. Ahıskalı gençlerin Türkiye'de yaşamak istediklerini biliyoruz. Ancak Ahıska Türkleri Türkiye'de oturma/çalışma izinleriyle vatandaşlık hakları elde etme hususlarında sorunlar yaşamaktadırlar. Sizce bu sorunların aşılmasında Türkiye tam manasıyla üzerine düşeni yapabiliyor mu? Şayet Ahıska Türklerinin sorunları devam ediyorsa bunlara çare bulabilmek için hangi adımlar atılmalıdır?

Ahıska Türkleri bugün birçok ülkede darmadağın olarak yaşamaktadır. Bir kısmı vatanları olan Ahıska'ya dönmek için Gürcistan makamlarına gerekli müracaatlarını yapmışlardır. Fakat bu süreç yıllardan beri çok ağır ve sağlıksız olarak ilerlemektedir. Bir kısım soydaşımız da 1992 yılında çıkan kanunla Türkiye'ye gelmiştir. Fakat bu kanun daha sonra akamete uğramış, göçler serbest turistik göç şeklini almıştır. Bu şekilde gelip iki sene ikamet edenler vatandaşlık için müracaat edebiliyorlardı. Nedense daha sonra bu müddet beş

seneye çıkarıldı. Tabii çalışma yasağı da devam etmektedir. Bugünkü sayılara göre 29 bin Ahıskalı vatandaş olmuş, 22 bin kişi de vatandaşlığa müracaat etmiş, beklemektedir. Tabii ki en önemlisi çalışma yasağı çok iç yakıcı bir haldir. Herkesin bildiği gibi Türkiye, yalnız Ahıska Türklerinin değil bütün Türk dünyasının melcei (sığınacak yer) durumundadır. Ahıska Türkleri, yüzyıllarca Osmanlı serhaddini beklemiş ve bir gün gelmiş bu Türklük hizmeti düşman tarafından cezaya dönüştürülmüştür. O hâlde Anadolu Türklüğünün bu insanlar karşısında bazı vazifesi, sorumluluğu ve vefa duygusu olması gerekir. Yapılması gereken şudur: Sürgün ahalinin önünde üç yol görünmektedir. Birincisi, halen yaşamakta olduğu ülkede yaşamaya devam etmek; ikincisi vatanımız olan Ahıska'ya dönmek, üçüncüsü Türkiye'ye gelmek. Bunun dördüncüsü yok! Yani Rusya ve Ukrayna, bizim halkımıza vatan olamaz. Türkiye bu hususlarda üzerine düşeni yapmalıdır.

8. Gürcistan Ahıska Türklerinin tarihî anavatanlarına dönmelerine pek sıcak bakmamaktadır. Hükümet Gürcistan'a göç etmek isteyen Türkleri dağınık halde yerleştirmek istemektedir. Gürcistan'ın bu tutumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Başta Dünya Ahıska Türkleri Birliği olmak üzere Ahıska Türkleri dernekleri Gürcistan'a göçü destekliyorlar mı? Hangi çözüm önerilerini ileri sürüyorlar?

Gürcistan'ın dünden bugüne Türk unsuruna ne gözle baktığını biliyoruz. Ne var ki ne biz ne de onlar anavatanımızı istediğimiz zaman değiştiremeyiz. Tarihin, coğrafyanın ve kaderin icabı olarak ya beraber ya da komşu olarak yaşamak zorundayız. Gürcistan bir zamanlar, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı isteyecek kadar haksız bir cüretkârlığı göstermiş, kendisine iyi gözle bakan Türk milletini incitmiştir. Bu yetmemiş, sınırları içinde, uluslararası antlaşmalarla kendi şeref ve namusuna emanet edilmiş olan masum bir halkı vatanından sürmek gibi fecî bir cinayeti irtikab etmiştir. Bugünkü şartlar Gürcistan'ı Türkiye'nin sadık bir komşusu konumuna getirmiştir. Türkiye bu komşuluğun icaplarını yerine getirirken Gürcistan hâlâ Soğuk Savaş dönemi çizgisinde durmaktadır. Hâlbuki geçmişteki bu fecî izlerini silmesi gerekir. Bunun birinci şartı da vatanına dönmek isteyen bir avuç Ahıska Türküne insanî değerlerle karşılık vermelidir. Stalin'in 1953'te ölmesiyle rahatlayan Sovyetler Birliğinde sürgün edilen bütün halklar vatanlarına döndüğü hâlde Gürcistan'ın katı tutumu yüzünden Ahıska Türkleri tarihsel anavatanlarına kavuşamamışlardır. Gürcistan'da bazı fanatik ve aşırı gruplar olsa da bilim mantığı ve devlet aklı kendini bunların vesayetine terk edemez ve etmemelidir. Gürcistan'ın 1999 yılında Avrupa Konseyi huzurunda verdiği sözü unutmaması gerekir. Bu arada sorunuzda geçen "dernekler" ayrı bir konudur. Maalesef Ahıska Türklerinin sivil toplum hareketi, bu meseleyi sonuca götürecek ne bilgi ve birikime ve ne de strateji geliştirecek kabiliyete sahiptir. Bu mesele derneklere bırakılamayacak derecede önemlidir. Bu sebeple biz meselenin resmî taraflarca ele alınmasından yanayız.